

PETRA HEBEDOVÁ

Suomen ja viron astevaihtelun ongelmalliset kohdat kielen oppijalle

1. Johdanto

Artikkeli pohjautuu pro gradu -tutkielmaani, jonka aiheena on suomen ja viron astevaihtelu vierana kielenä opiskelun näkökulmasta. Tutkielman tavoitteena oli verrata suomen ja viron astevaihtelua tätä näkökulmaa soveltaen. Astevaihtelua suomessa ja virossa tarkasteltiin työssä niin kuin kahta eri ilmiötä, jotka ovat erilaisen systeemin osa. Astevaihtelua pyrittiin katsomaan vierana kielenä opiskelun kannalta kahdella eri tavalla. Toisaalta teoriaa käsiteltäessä verrattiin, miten astevaihtelu määritellään ja miten sitä käsitellään sekä tieteellisessä kirjallisuudessa että kielen opiskelun vierana kielenä tarkoitettussa kirjallisuudessa – oppikirjoissa tai kielen opiskelua varten kirjoitetuissa kieliopeissa. Toinen tapa tarkastella astevaihtelua vierana kielenä opiskelun kannalta oli testin laatiminen suomen ja viron astevaihtelusta. Testissä oli astevaihtelua sisältäviä morfologisia tehtäviä. Vastausten analyysissa pohdittiin, mitkä tekijät ovat voineet aiheuttaa virheitä ja mitkä sanat, sanatyypit tai astevaihtelun alaiset parit aiheuttavat ongelmia. (Ks. tarkemmin Hebedová 2008.) Tässä artikkelissa keskityn erityisesti kahteen astevaihteluun liittyvään aiheeseen: käänteiseen astevaihteluun ja astevaihtelun toteutumistapojen heijastumiseen ortografiasa. Edellinen aihe saattaa olla oleellisempi suomessa, jalkimmainen virossa.

2. Asteen määrittelyminen virossa

Virossa on astetta tai asteiden kontrastia käytetty selvästi kieliopillisiiin tehtäviin kahdella tavalla. Toisaalta tietty aste on ominainen konkreettiselle kategorialle: näin on *si-imperfektissä* ja monikon partitiivissa, joiden muodot ovat aina vahvassa asteessa verbi- tai nimitystyypistä riippumatta (*luges, õppis, hakkas, kotte, kottisid, hindu, hinasid, poode, rattaid*). Toinen tapa on asteiden eron käyttäminen, asteiden kontrasti.

Esimerkiksi nimitysten taivutuksessa useimmat yksikön ja monikon muodot voivat olla keskenään päinvastaisessa asteessa, mutta kumpikaan aste ei ole yksikölle tai monikolle ominainen – asteiden esiintyminen/käyttö riippuu taivutustyyppistä. Seuraavana (ks. asetelma 1) kaksi esimerkkiminimiä, joissa aste on useammassa sijassa päinvastainen: sanan *koti* paradigmassa yksikössä on vallitsevana heikko aste ja monikossa vahva aste, sanan *ratas* paradigmassa on yksikössä vallitsevana vahva aste ja monikossa heikko aste.

Asetelma 1. Viron astevaihtelullisten nimitysten taivutuksen esimerkit.

	sg	pl	sg	pl
Nominatiivi	<i>koti</i>	<i>kotid</i>	<i>rattas</i>	<i>rattad</i>
Genetiivi	<i>koti</i>	<i>kotide</i>	<i>ratta</i>	<i>rataste</i>
Partitiivi	<i>kotti</i>	<i>kottisid/kotte</i>	<i>ratast</i>	<i>rattaid</i>
Ilatiivi	<i>kotisse/kotti</i>	<i>kottidesse</i>	<i>rattasse</i>	<i>ratastesse</i>
Inessiivi	<i>kotis</i>	<i>kottides</i>	<i>rattas</i>	<i>ratastes</i>
Elatiivi	<i>kotist</i>	<i>kottidest</i>	<i>rattast</i>	<i>ratastest</i>
Allatiivi	<i>kotile</i>	<i>kottidele</i>	<i>rattale</i>	<i>ratastele</i>
Adessiivi	<i>kotil</i>	<i>kottidel</i>	<i>rattal</i>	<i>ratastel</i>
Ablatiivi	<i>kotilt</i>	<i>kottidelt</i>	<i>rattalt</i>	<i>ratastelt</i>
Translatiivi	<i>kotiks</i>	<i>kottideks</i>	<i>rattaks</i>	<i>ratasteks</i>
Terminatiivi	<i>kotini</i>	<i>kottideni</i>	<i>rattami</i>	<i>ratasteni</i>
Essiivi	<i>kotina</i>	<i>kottidena</i>	<i>rattana</i>	<i>ratastena</i>
Absessiivi	<i>kotita</i>	<i>kottideta</i>	<i>rattata</i>	<i>ratasteta</i>
Komitatiivi	<i>kotiga</i>	<i>kottidega</i>	<i>rattaga</i>	<i>ratastega</i>

Lukuun ottamatta lyhyttä illatiivia *kotti*, jonka muodostustapa on erilainen, kaikki sijamuodot illatiivista alkaen noudattavat tätä yksikön ja monikon asteen kontrastivisuutta, jonka takana on se, että kyseessä olevat yksikön sijat on muodostettu analogisesti yksikön genetiivin pohjalta ja monikon sijat on muodostettu monikon genetiivin pohjalta. (Ks. EKG, 169–170.) Nominatiivin ja partitiivin muodoissa aste on erilainen, mutta taustalla on sama periaate, tässä tapauksessa aste kontrastoi lukukategorian sisällä sijakategorioiden välillä: *koti* GEN : *kotti* PART, *ratta* GEN : *ratast* PART. Tapauksessa *koti* GEN : *kotti* PART nämä kontrasti on ainoa kieliopillisen opposition kantaja. Monikon partitiivin aste on määritelty edellä mainitun tavan mukaisesti, se on koko kategorialle (monikon partitiiville) yhteinen ja näin sille tyyppillinen/ominaisen aste – tässä tapauksessa vahva.

Samanlainen on asteiden käyttö verbiparadigmassa, verbityyppien *hiipata* ja *õppida* asteiden käyttö on seuraavissa kategorioissa kuin pelikava:

Asetelma 2. Viron astevaihtelullisten verbien taivutuksen esimerkit.

<i>da</i> -infinitiivi	vahva aste	heikko aste	vahva aste	heikko aste
	<i>hiippaan hiippame</i>	<i>hiipata</i>	<i>õppida</i>	hiikko aste
preesens	<i>hiippad hiippate</i>			<i>õpin õpime</i>
imperatiivi 2 sg	<i>hiipab hiippavad</i>			<i>õpid õpite</i>
imperatiivi 2 pl	<i>hiippa</i>	<i>hiipake</i>	<i>õppige</i>	<i>õpib õpivad</i>
<i>nud</i> -partisiippi		<i>hiipaned</i>		<i>õpi</i>
	<i>hiippaksin hiippaksime</i>			
konditionaali	<i>hiippaksid hiippaksite</i>			<i>õpiksin õpiksime</i>
	<i>hiippaks hiippaksid</i>			<i>õpiksid õpiksite</i>
				<i>õpiks õpiksid</i>

Joidenkin mainittujen muotojen muodostamistavoissa vallitsee sama analoginen riippuvuus toisesta muodosta kuin nominien kohdalla genetiivistä: yksikön imperatiivin ja konditionaalin muotoja voi muodostaa preesensin vartalon pohjalta, monikon imperatiivin ja *nud*-partisiiopin *da*-infinitiivistä. Verbiaradigmaan kuuluu muitakin muotoja, jotka muodostetaan näiden kahden muodon perusteella. (EKG, 170–171.)

Verbiaradigmaan kuuluu myös toisen logiikan mukainen asteen käyttö. Kuten monikon partisiiopille myös *ma*-infinitiiville ja siitä analogisesti muodostetuille muodoille (mm. imperfekti, preesensin partisiippi) on ominaista vahva aste. Vahvaa astetta käytetään taivutusparadigmasta riippumatta (*hiippama, hiippasin, hiippav, õppima, õppisin, õppiv*). Passiiville (impersonaalille) ja kaikille sen pohjalta muodostetuille muodoille on samaa asteen käyttötapaa noudattaen ominainen aina heikko aste (*hiipatakse, hiipati, hiipatud, õpitakse, õpiti, õpitud*). Näin edellä esitettyyn verbiaradigmaan voi lisätä nämä muodot (ks. asetelma 3).¹

Asetelma 3. Viron astevaihtelullisten verbien taivutuksen esimerkit – täsmennettynä.²

<i>da</i> -infinitiivi	vahva aste	heikko aste	vahva aste	heikko aste
<i>ma</i> -infinitiivi	<i>hiippama</i>	<i>hiipata</i>	<i>õppida</i>	<i>õppima</i>
preesens	<i>hiippaan</i>			
imperfekti	<i>hiippasin</i>		<i>õppisin</i>	<i>õpin</i>
imperatiivi sg	<i>hiippa</i>	<i>hiipake</i>	<i>õppige</i>	<i>õpi</i>
imperatiivi pl		<i>hiipaned</i>	<i>õppinud</i>	
<i>nud</i> -partisiippi				
konditionaali	<i>hiippaksin</i>			<i>õpiksin</i>
passiivi		<i>hiipatakse</i>		<i>õpitakse</i>
passiivi impf		<i>hiipati</i>		<i>õpiti</i>
<i>nud</i> -partisiippi		<i>hiipatud</i>		<i>õpitud</i>

¹ Jotkin verbien muotoja jätetään väliin, kategoriat on vain luettelomaisesti järjestetty niiden luonteesta ja keskinäisestä suhteesta riippumatta.

² Muodot, jotka on muodostettu aikaisemmin mainitun tavan mukaisesti, on lihavoitu.

Asetelman 2. symmetrisyys on kadonnut, koska asetelmassa 3 mukana ovat myös muodot, jotka eivät noudata samaa periaatetta – kontrastia – vaan toisenlaista periaatetta: ne osoittavat asteen avulla kuuluvuuden tiettyyn kategoriaan. Hint (1997b, 119) mainitsee puhussaan asteiden kontrastisesta käytöstä eri paradigmoissa termin *mirror-homonymy*.

Edellä esitettyjen kahden prinsiiopin avulla voi oppikirjoissa ohjailta vahva- tai heikkoasteisen muodon käyttöä. Oppikirjassa *Estmisch Intensiv!* esitetään verbien astevaihtelusta neljä sääntöä:

1. *ma*-infinitiivi, indikatiivin aktiivin imperfekti ja modus obliquus (kvotiatiivi) ovat aina vahvassa asteessa.
2. Kaikki passiivin muodot ovat aina heikossa asteessa.
3. Indikatiivin preesens, konditionaalin preesens ja imperatiivin yksikön 2. persoonat ovat aina samassa asteessa.
4. *da*-infinitiivi ja kaikki muut imperatiivin muodot ovat aina eri asteessa. (Lutkat-Löök-Hasselblatt 2005, 96)

Ensiksi mainitut kaksi sääntöä representoivat kategoriaan kuuluvuuden periaatetta, kolmas ja neljäs sääntö puolestaan kontrastin periaatteen. Muidenkin muotojen asteen samankaltaisuudet tai erilaisuudet voisi mainita. Samaan tapaan voi ohjaillla myös asteen valintaa nimeillä (esim. Lutkat-Löök-Hasselblatt 2005, 124–125; Remes 1982, 63).

Jotkin asteen samankaltaisuudet ja eroavuudet johtuvat näiden kahden prinsiiopin yhdistelmästä: verbin *hakama* infiniitti on samassa asteessa kuin indikatiivin preesens *hakkan, da*-infiniitti *hakata* on näiden molempien kannalta päinvastaisessa asteessa. Tällaiset suhteet (edellä mainittujen kahden prinsiiopin yhdistelmästä johtuvat) pätevät kuitenkin vain kyseisen taivutusryhmän sisällä, eivät aina, vrt. esim. *hakata* : *hakama* : *hakkan*, mutta *õppida* : *õppima* : *õpin*.

Nominien taivutuksessa voisi huomiota ansaita myös eri nimitysryhmien, tässä kuitenkin vain *koff*- ja *ratas*-tyyppien representoimien, produktiivisuus. *Koff*-sana representoi produktiivista ja huomattavasti suurifrekvenssisempää tyyppiä, kun taas *ratas*-tyyppi ja muut käänteisessä astevaihtelussa olevat tyytit ovat useimmiten harvakuuisia ja epäproduktiivisia (EKG, 165). Näin voisi päätellä, että yksikön genetiivin muoto on monesti heikossa asteessa ja yksikön partisiiivin vahvassa asteessa (*koffi* : *koffit*), taivutusryhmän *ratta* : *ratas* asteet genetiivissä ja partisiiivissa ovat harvinaisempia. Kontrastin periaatteen käyttö olisi näin nimenomella heikentymässä, ja sen paikalle voisi astua periaate, jonka mukaan yksikön genetiiville olisi tyyppillinen heikko aste ja yksikön partisiiiville vahva aste. Verbeillä kontrastin periaate näyttäisi olevan voimassa, niin kuin äsken mainitut *hakata* ja *õppida* verbit todistavat. Molemmat tyytit ovat produktiivisia (EKG, 168). Viron verbien kohdalla ei kuitenkaan perustella käänteistä astevaihtelua, perusmuotona on aina vahvassa asteessa oleva *ma*-infiniitti.

3. Asteen määrittelyminen suomessa

Suomessa asteiden esiintyminen määrittellään eri tavalla. Suomen astevaihtelu kuuluu Karlssonin mukaan morfonologisiin vaihtelusuunnitelmiin. Morfonologiset vaihtelut kuuluvat morfoloogisiin operaatioihin. Morfoloogisen operaation tärkein osa on Karlssonin termiä käyttäen morfoloogisena sijoitus, joka tarkoittaa esim. sijapäänteen liittämistä perusmuodon perään. Se saattaa laukaista morfonologisen vaihtelun. Morfonologisia sääntöjä on kahdenlaisia, toinen tyyppi ovat vartalonmuodostussäännöt, toinen morfonologiset vaihtelusuunnitelmat. Morfonologiset vaihtelusuunnitelmat, toisin kuin vartalonmuodostussäännöt, eivät vaikuta pääteallomorfin valintaan, mutta sijoitettu päte vaikuttaa usein vasemmalle, ts. laukailee tai ei laukaile esim. astevaihtelusuunnitton. Karlssonin kutsuu molemman tyyppin sääntöjä (sekä vartalonmuodostussäännöt että morfonologiset vaihtelusuunnitelmat) morfoloogisten operaatioiden alarutiineiksi, jotka otetaan käyttöön aina ao. fonologisten ja morfoloogisten ehtojen täytyessä. (Karlsson 1982b, 24, 184, 188–190.)

Astevaihtelu on Karlssonin mukaan ”luonteeltaan morfonologinen ja aktuaalistasu morfoloogisten operaatioiden saattoilmiönä” (1982b, 323). ISK:ssa (90) katsotaan myös suffiksissa ilmenevän vaihtelu (esim. vokaalisoinnun) kuuluvan morfoloogiseen vaihteluun ja astevaihtelu määrittellään nimenomaan sanavartaloissa ilmeneväksi vaihteluksi, joka aiheuttaa sen, että vartalolla on useita allomorfeja, astevaihtelutapauksessa vahva- ja heikkoasteinen.

Oppikirjoissakin on usein käytetty lähtökohtana sitä, että astevaihtelu liittyy päänteen sijoittamiseen. Leila White kirjoittaa, että *kt*:ta, *pt*:tä ja *rt*:tä koskevia muutoksia tapahtuu sanan vartalon viimeisen tavun rajalla, kun sanaan liitetään tietynlaisia päätteitä (2001, 14, 146). Karlsson toteaa *Suomen peruskieliossa*, että klusiilit (*k*, *p*, *t*) ovat astevaihtelussa kaksi- ja useampitavuisten sanojen vartalossa, kun vartaloon liitetään tietynlaisia päätteitä. Sovelletaanko astevaihtelua vai ei, riippuu toisaalta vokaaleista, jotka ovat klusiilien ja päätteen välillä (astevaihtelua sovelletaan vain, jos siinä on lyhyt vokaali), toisaalta päätteestä, joka liitetään. (Karlsson 1982b, 37.)

Siinä, miten ohjataan, millaisiin päätteisiin astevaihtelu liittyy ja millaisiin ei, eri kirjoittajat voivat painottaa enemmän fonologia tai morfologia vaikuttajia. Whiten kieliossa on paino enemmän morfologisilla vaikuttajilla. Fonologia käytetään jonkin verran suoran astevaihtelun (Whiten tyyppi A) kohdalla: ”Heikko vartalo aina, kun sijapäätteenä on yksi konsonantti (-*t*, -*n*) tai yhdistelmä kaksi konsonanttia + vokaali (esim. -*ssa*, -*lla*, -*ksi*), muuten vartalo on vahva.” (White 2001, 17.) Saman tyyppisesti White kirjoittaa verbien taivuttamisesta: ”Heikko vartalo aina, kun persoonapäätteenä on yksi konsonantti (-*n*, -*t*) tai yhdistelmä kaksi konsonanttia + vokaali (-*mme*, -*tte*), muuten vartalo on vahva.” (White 2001, 148.) Jäljellä olevissa tapauksissa vartalon valinnan ratkaisemiseen tarjotaan morfoloogisia kriteereitä: ”Vartalon konsonantti on vahva aina yksikön ja monikon illatiivissa ja essiivissä sekä monikon

partitiivissa ja genetiivissä.” (White 2001, 14.) Esimerkiksi yksikön essiivin pätee sekä fonologinen kriteeri – päätte -*nA* ei täytä yllä mainittuja ehtoja ja asteen on niin oltava vahva – että morfoloogiset kriteerit – yksikön essiivissä vahva aste. Annetut säännöt menevät siis osaksi päällekkäin. Sekä nominen että verbien käänteisen astevaihtelun kohdalla on käytetty vai: morfoloogisia kriteereitä: ”Heikko konsonantti yksikön perusmuodossa ja yksikön partitiivissa, muuten vahva konsonantti.” (White 2001, 19.) Sitä, miksi käänteinen astevaihtelu on ilmeisesti vaikeampaa määrittellä fonologisten kriteerien avulla, voisi selittää kielen kehityksen valossa. Nykykielen kannalta on Karlssonin mukaan suoran (normaali-) ja käänteisen astevaihtelun alais-ten tapausten oikeanpuoleinen konteksti erilainen – normaaliastevaihtelun laukaisee yleensä suffiksi, joka sulkee tavun (Karlsson 1982a, 323–324), kun taas käänteinen astevaihtelu on prosessi, joka voi liittyä vartalonmuodostukseen (1982a, 332). Tämä heijastuu jaossa perusmuodon ja muiden muotojen (yksikön partitiivia lukuun ottamatta) asteisiin edellä mainituissa Whiten säännöissä, Karlsson kuitenkin perustelee käänteistä astevaihtelua vain nominintäivutuksessa (1982a, 324).

Karlssonin *Suomen peruskieliossa* on fonologisten kriteerien osuus astevaihtelun määrittelyssä huomattavasti suurempi kuin Whitella. Karlsson luo säännön A, joka koskee sekä nomineja että verbejä, ja verbien erikoissäännön B. Sääntö A koostuu ensisijaisesti fonologisista kriteereistä, jotka ovat osaltaan samantapaiset kuin Whiten (yhdestä konsonantista koostuva päätte tai sellainen, joka alkaa kahdella konsonantilla, sulkee tavun), kuitenkin vielä täsmennetympiä ”*p:n*, *tn*, *kn* ja päätteen välillä on vain lyhyt vokaali tai diftongi (ei konsonantteja eikä tavurajaa).” (1982b, 38.) Yhden käänteisen astevaihtelun ongelmista Karlsson ratkaisee säännöllä: ”koskaan ei ole vaihtelua pitkän vokaalin edessä” (1982b, 38). Pelkästään verbejä koskeva sääntö B koostuu morfoloogisista kriteereistä, jotka liittyvät passiiviin, imperatiiviin ja 2. persoonan ja kielteisen indikatiivin heikkoasteisuuteen. Karlsson ei kuitenkaan selityksissään käytä jakoa vahva- ja heikkoasteisiin vartaloihin. Astevaihtelua sovelletaan perusmuotoon ja tuloksena on heikkoasteinen muoto. Tällainen käsitys on osaksi mahdollinen sen ansiosta, että hänen käsityksessään käänteinen astevaihtelu on paljon suppeampi ja sen alaisen nominien vaihtelua (erityisesti yksikön nominatiivia ja partitiivia) on pakko käsitellä erikseen uudestaan (Karlsson 1982b, 41).

Kun Whiten oppikirjassa sekä verbeillä että nomineilla on suora ja käänteinen astevaihtelu, on vahva- ja heikkoasteisen vartalon postuloiminen välttämätöntä. Karlsson pitää kiinni omasta käsityksestään käänteisen astevaihtelun kohdalla sekä teoreettisessa *Suomen kielen äänne- ja muotarakenteessa* (1982a) että vieraskielisille käyttäjille tarkoitettussa *Suomen peruskieliossa* (1982b). Hän pitää verbien perusmuotona indikatiivin yksikön kolmatta persoonaa eikä 1. infinitiiviä. Tätä hän teoreettisesti perustelee (1982a, 35, 207–208). Olen kuitenkin sitä mieltä, että kielen opiskelussa vieraana kielenä käytetään verbien perusmuotona useimmiten infinitiiviä, joka on sanakirjahakumuoto ja joka on näin kielen opiskelun prosessissa samassa asemassa kuin nominien puolella yksikön nominatiivi. Yksikön 3. persoonan

käyttämisen samassa roolissa olisi hankalasti toteutettava tai voisi käytännössä tuoda opiskeluun ja opetukseen jonkinlaisia ongelmia.

Maisa Martin kirjoittaa, että se, millainen on astevaihtelun paikka kielen kuvauksessa, riippuu siitä, millaiset ovat kuvauksen kirjoittajan yleisemmät teoreettiset ja lingvistiset lähtökohdat. Karlssonin kuvaustapa *Suomen peruskielitopissa* on prosessuaalinen, prosessin lähtökohdana on vahva aste ja tuloksena heikko aste, kun taas toinen mahdollisuus on paradigmaattinen näkemys (Martin 1995, 65; vrt. Karlsson 1982a, 323). Paradigmaattista näkökulmaa voi edustaa myös esim. ISK:n (70) käsitelytapa (vartaloita esitetään vahva- ja heikkoasteinen allomorfi).

Käänteisen astevaihtelun käsitteen eroavuudesta huolimatta sekä Karlssonin että Whiten kieliopissa käytetään jonkin verran fonologisia ja jonkin verran morfologisia kriteereitä asteiden esiintymistä määrittelemään. Näiden yhteispeleistä luodaan kokonaisuus. Joskus ne täydentävät toisiaan, joskus menevät päällekkäin. Niissä tapauksissa, joissa morfologisten kriteerien tarpeellisuus tulee selvästi esille, voisi ehkä pohtia samantapaista ajatuskulkua, jonka mukaan virossa määritellään asteiden esiintyminen. Suomen kaikki passiivin muodot ovat samassa asteessa fonologisesti vaikuttajista riippumatta: Muodot *heitetään* : *heitettiin* : *heitetty* osoittaisivat näin kuuluvuutta yhteen kategoriaan – passiiviin, vaikka presensin muoto on tavun rakenteeltaan muista eroava. Käänteisen astevaihtelun (Whiten mukaisesti) verbien passiivin aste ei myöskään muutu kategorian sisällä, ja se on heikko (*ajatellaan* : *ajatiin* : *ajattu*, *hypätään* : *hypättiin* : *hypätty*). White toteaaakin oppikirjassaan, että astevaihtelussa olevien verbien passiivimuodot ovat aina heikkoasteiset (2001, 207). Karlsson kuvailee tätä tarvitsematta astevaihtelun käsitettä: hänen ohjeidensa mukaan *anta/a-*verbien passiivi muodostetaan liittämällä *-ta/an ~ -tä/än* yksikön 1. persoonan vartaloon, joka on näillä verbeillä heikkoasteinen. Verbien tyyppiä *hypätä* tai *ajotella* passiivin muodot saadaan infiniitivin perusteella. (Karlsson 1982b, 171.) Aina sama aste saman kategorian muodoissa esiintyy myös esim. illatiivissa (vrt. *liikenteeseen* ja *englantiin*) tai monikon genetiivissä (vrt. *tyyppien* ja *lappujen*), joissa on myös aina vahva aste tavun laadusta huolimatta.

Toinen tärkeä ryhmä, jossa fonologisten kriteerien käyttö ei toimi ollenkaan, ovat possessiivisuffiikit. Tässä kriteerit ovat Karlssonin mukaan morfotaktiset pikemmin kuin morfologiset. Possessiivisuffiikillisten nominatiivin ja yksikön genetiivin jättämisen astevaihtelun ulkopuolelle hän selittää sillä tavalla, että possessiivisuffiikit eivät liity vartaloon niin tiiviisti kuin sijapäätteet. Jos ne sattuivat heti vartalon perään (nominatiivissa ja yksikön genetiivissä), ne eivät laukaise vartalon vaihtelua – astevaihtelua. Muissa muodoissa näiden ja vartalon välille tulee juuri sijapäätte. (Karlsson 1982a, 373.) Oppikirjassaan hän tarjoaa samantapaiset ohjeet, joiden mukaan suoraan omistusliitteen edessä ei ole astevaihtelua (Karlsson 1982b, 110), ja tässäkin voi kiinnittää huomiota formulaatioon: astevaihtelua ei ole (sitä ei sovelleta). Sen sijaan Whiten mukaan (2001, 107) possessiivisuffiksi liitetään sanan vahvaan vartaloon, jos sanassa on *k*, *p*, *t*-vaihtelu.

Olisi ehkä mahdollista jatkaa tätä Karlssonin morfotaktista linjaa myös verbien passiivin kohdalla. Passiivina representoiva morfeemi esiintyy verbimuodoissa aina ensimmäisessä patkassa vartalon jälkeen. Muut päätteet voivat tulla sen perään (esim. *kerro-la-an*, *kerro-lla-isi-in*). Näin heikossa asteessa oleva vartalo voisi osoittaa vartalon ja passiivin tunnuksen tiivistä yhteyttä, kun vahva aste osoittaisi possessiivisuffiiksin kohdalla vartalon ja suffiiksin relativisesti löyhempää yhteyttä. Puhutaanhan yleisesti possessiivisuffiikseista, mutta passiivin **tunnuksesta**. (Vrt. ISK 137–138; Karlsson 1982b, 31.)

4. Katsaus suomen astevaihtelutestin tuloksiin

Testin avulla oli tavoitteena poimia astevaihtelun piiristä ongelmia tai seikkoja, jotka voivat olla tärkeitä kielen opiskelun kannalta, ja pohtia niitä laajemmin kytkemällä ne kirjallisuudessa esitettyihin käsitteisiin. Testi oli samantyyppinen suomen ja viron opiskelijoille. Tehtävänä oli taivuttaa oletettavasti tuttuja ja tuntemattomia sanoja, joihin liittyy jonkintyyppinen astevaihtelu. Suomen testiin osallistujat puhuvat äidinkielenään eri kieliä, mutta viron testiin osallistujat olivat kaikki suomenkielisiä. Viron testin analyysissa olen pohtinut myös sitä, miten tämä seikka on voinut vaikuttaa tuloksiin. Muun muassa tästä syystä ei ollut tarkoituksena vertailla suomen ja viron testien tuloksia keskenään vaan analysoida kummankin testin tuloksia erikseen.

Yksi huomiota ansaitseva seikka suomen astevaihtelutestien tuloksissa oli se, että usein käänteisessä astevaihtelussa olevat nominit ja verbit aiheuttivat vaikeuksia. Näyttää siltä, että niiden sanojen kohdalla, jotka ovat nk. käänteisessä astevaihtelussa, yhtiä tärkeää on taivutustyyppin valinta ja vartalon muodostaminen kuin astevaihteluvariantin valinta. Aineistossa esiintyi sellaisia vastauksia, joissa toinen näistä operaatioista oli oikein ja toinen väärin. Astevaihteluparin valinta on ongelmana esim. tapauksissa *osoite* : *osoideen*, *sarake* : *sarajeen*, *osoite* : *osoiteen*, *sade* : *sadeen*, *kuunnella* : *kuunnelen*, *levätä* : *levään*, vartalonmuodostus on ongelmallisen vastauksissa *rikas* : *rikkään*, *hammas* : *hampaan*. Esiintyi myös vastauksia, joissa astevaihtelun väärä soveltaminen voi olla väärän taivutuksen seurausta (esim. *osoite* : *osoiden*, *moite* : *moiden*, *hammas* : *hammakseen*). Yksi astevaihtelun haasteista suomen kielen opiskelijoille on varmasti sen kaksisuuntaisuus: se, että perusmuodon *t:*stä voi genetiivissä syntyä *d* tai *ti*. Testissä ilmenivät molemmat väärään suuntaan menevät tapaukset: vahvan asteen soveltaminen, kun asteen pitäisi heikentyä *hanka* : *honkkaan*, *arva* : *arvkaan* (myös *auto* : *autton*) ja heikon asteen soveltaminen, kun asteen pitäisi vahvistua *osoite* : *osoiden* tai *osoideen*, *sarake* : *saraen* tai *sarajeen*, *moite* : *moiden*. Näissä muodoissa voi myös seurata taivutuksen ja astevaihtelulajin keskinäistä riippuvuutta. Tapaus *honka* : *honkkaan* demonstroii taivutustyyppin ja astevaihtelun suunan yhteenkuuluvuutta, kun taas tapauksessa *osoite* : *osoideen* ne eivät ole sopusoinnussa.

5. Suomen käänteinen astevaihtelu ja taivutusrytityypit

Karlssonin mukaan käänteisen astevaihtelun soveltaminen on vartalonmuodostuksen seurain (1982a, 324). Kvantitatiivinen käänteinen astevaihtelu on hänen mukaansa paradigmatyypin ominaisuus, esim. taivutusrytityypissä *-as* : *-aa*- on mahdollinen kvantitatiivinen käänteinen astevaihtelu, esim. *rikas* : *rikkaan*. Sen sijaan taivutusrytityypin *-s* : *-kse* se ei koskaan liity, esim. *rikos* : *rikoksen* (vrt. testissä esiintynyt vastaus *hammas* : *hammoksen*). Kvantitatiivista astevaihtelua on joskus pidettävä lekseemikohtaisena ominaisuutena niiden paradigmojen (vrt. käänteinen astevaihtelu on ylipäättään mahdollinen. Joissakin tapauksissa käänteisen kvantitatiivisenkin astevaihtelun voi kuvata yleisillä säännöillä – jos asteen vahveneminen koskee kaikkia olemassa olevia mahdollisesti vaihtelevia sanoja. Muissa tapauksissa on sanoja, joissa kvantitatiivinen käänteinen astevaihtelu tapahtuu, pidettävä leksikaalisesti merkittävänä, esim. *hylje* : *hylkeen* (vrt. *ohje* : *ohjeen*, joka representoi tunnusmerkittöntä taivutusta; vrt. myös esim. *tumme* ja *amme*). (Karlsson 1982a, 332–333.) Esimerkiksi vaihtelu *ll* : *lt* toteutuu aina (ainoa poikkeus on *kallis* : *kalliin*), sen sijaan vaihtelu *v* : *p* on sidottava lekseemiin, tunnusmerkittönä on taivutus ilman vaihtelua kuten *hyve* : *hyveen*. (Karlsson 1982a, 332–335.)

Kaikki nämä kvantitatiivisen käänteisen astevaihtelun tapaukset, ovat ne sitten sääntöperäisiä tai idiosynkraattisia, esiintyvät samoissa paradigmoissa kuin kvantitatiivinen käänteinen astevaihtelu. Karlssonin mukaan käänteisen astevaihtelun säännöt ovat sidoksissa vain seuraaviin vartalonmuodostussääntöihin: *e > ee* (esim. *läike* : *lääkkeen*), $V_a s > V_a V_a$ (esim. *rakas* : *rakkaan*), *in > ime* (esim. *ydin* : *ytimeen*), $tOn > tOmA$, $\emptyset > e/ \{l, r, Cen\}$ (esim. *kannel* : *kantelen*, *udar* : *utaren*, *ien* : *ikenen*). (Karlsson 1982a, 318, 369.)

Näistä Karlsson pitää *-e* : *-ee*- ja $V_a s > V_a V_a$ -nominien vartalonmuodostustakin leksikaalisesti merkittynä, koska nominatiivissa on olemassa vastaavan fonologisen koostumuksen taivutusrytityypit *nalle* : *nallen*, *varis* : *variksen*. Hänen mukaansa tällaisessa tapauksessa merkittynä on pidettävä sellaista taivutusrytityppiä, joka on epäpro-duktiivinen, harvalukuinen ja mutkikkaita vartalonmuodostussääntöjä ja morfofonologia vaihteluja sisältävä. Näin taivutusrytityypit *nalle* : *nallen*, *varis* : *variksen* ovat prototyyppiä, ilman merkintää. (Karlsson 1982a, 203, 205–206.) *-e* : *-ee*-nominityyppi on kuitenkin produktiivinen erään johdoksina (Karlsson 1982a, 318) ja ISK:n mukaan runsaslukuisempi kuin taivutusrytityppi *nalle* : *nallen* (ISK, 100). Olen sitä mieltä, että oppikirjoissa on perustellumpaa tyyppillisinä käsitellä *-e* : *-ee*-taivutusta ja tyyppiä *nalle* : *nallen* poikkeavana. Whiten oppikirjassa (2001, 26) sanojen *kolme*, *ise*, *nukke* jne. taivutusta pidetään poikkeuksellisenä verrattuna sanojen *huone*, *amme*, *huume*, *kappale* jne. taivutukseen. Karlsson pitää Suomen peruskieliopissaan sanojen *kolme* : *kolmen*, *ise* : *itsen*, *nalle* : *nallen*, *nukke* : *nuken* taivutusta poikkeuksellisenä (1982b, 56). Näin kielen opiskeluun tarkoitettu kirjallisuuden näkökulma (tässä myös Karlssonin oma) on siis erilainen kuin Karlssonin Suomen kielen

ääme- ja muotorakenteessa esittämä. Niiden nominien kohdalla, joiden nominatiivi on *s*-loppuinen, Karlsson toteaa *ajatus*-tyypin olevan yleisempi kuin *taivas*-tyyppi. White erottelee oppikirjassaan toistaan nämä taivutusrytityypit *s*:ää edeltävän vokaalin avulla (*-as* : *-aa*-, *-äs* : *-ää*-, *-is* : *-ii*- muodostavat toisen ryhmän ja *-as* : *-ukse*-, *-ys* : *-ykse*-, *-os* : *-okse*-, *-ös* : *-öksse*-, *-es* : *-ekse*- toisen ryhmän). Poikkeuksina White pitää sanoja, jotka poikkeavat tästä (esim. *kirves*, *teräs*, *roskis*). Kyseisten taivutusrytityppien määrittelyssä on mainittu, että *rakas*- ja *kaunis*-tyypeillä astevaihtelu on mahdollinen, taivutusrytityypillä *vastaus* astevaihtelua ei ole. (White 2001, 29–31.) *-s*-loppuisten nominien joukosta White käsittelee poikkeuksellisenä esim. sanan *roskis* taivutusta, sen sijaan tyyppillisinä esim. sanan *kallis* taivutusta (vrt. White 2001, 29–31). Sanoja on siis tässä kohdeltu toisinpäin, kuin jos produktiivisuus olisi otettu huomioon. Joka tapauksessa Karlssonin mukaan mainitut taivutusrytityypit ovat poikkeuksellisen kompleksisia. Näitä sanoja taivuttaessa ei vartaloa voi ennustaa nominatiivista käsin ja taivutukseen voi liittyä käänteisen astevaihtelun soveltaminen, josta on kvantitatiivisen astevaihtelun kohdalla tiedettävä, että se usein liittyy vain kyseiseen lekseemiin. (Karlsson 1982a, 206.) Tästä kertovat myös testin tulokset ja *-e* : *-ee*- ja *-as*-nominien aiheuttamat vaikeudet. Hyvin vaikeina voi samoista syistä pitää myös sanojen *ydin* : *ytimeen* tai *sammal* : *sammalen* taivutusta, joka kaiken lisäksi esiintyy vain harvoin. Niiden sanojen kohdalla, joiden vaihtelu on pidettävä lekseemisisidonnaisena, voisi suomen taivutus ja sen oppimisprosessi olla lähempänä viroa siinä mielessä, että se vaatii sanan morfoloogisen käytäytymisen ulkoa opettelemista, vaikka kyseinen vaihtelu voi olla sääntöperäinen tai tuttu muista yhteyksistä.

Verbien taivutusrytitypejä ei tarvitse Karlssonin mukaan (1982a, 211) olettaa leksikaalisesti merkityksiä, koska verbien taivutuksessa näiden morfoloogisen ja morfoloogisen käyttäytymisen voi ennustaa perusmuodon fonologisen rakenteen mukaan. Perusmuotona toimii hänen esityksessään yksikön kolmannen persoonan vartalo, ja näin verbeillä ei ole käänteistä astevaihtelua (Karlsson 1982a, 35, 207–208, 324).

Jos verbien taivutuksessa otetaan perusmuodoksi 1. infinitiivi, on oletettava myös käänteisessä astevaihtelussa olevia verbityyppiä. Näin on tehty ISK:ssa (72–73) ja Whiten oppikirjassa (2001, 149). Nämä verbityypit ovat supistumaverbit (*tavata* : *tapaan*), *-ele*-verbit (*ajattella* : *ajattelen*) ja *-ene*-verbit (*synkettä* : *synkkenee*). Viimeksi mainitun tyyppin frekvenssi on hyvin pieni (Karlsson 1982a, 214). Jos näiden taivutusrytityppien verbejä taivutetaan infinitiivin pohjalta, on ajatuskulku saman tyyppinen kuin yllä mainittujen käänteisessä astevaihtelussa olevien nominien kohdalla. Samanaikaisesti vokaalivartalonmuodostuksen kanssa astevaihtelussa olevien verbien aste vahvenee, vrt. *levätä* : *lepää*-, *lieve* : *liepee*-, *madella* : *matele*-, *sade* : *sateee*-, *ommel* : *ompele*-, *ommel* : *ompele*-. Remksen luokittelussa (1995, 58) näiden taivutusrytityppien nominit ja verbit on luokiteltu samaan ryhmään sen perusteella, että niiden vokaalivartalo on vaihteluttomasti vahva-asteinen (vrt. *sateessa* ja *sateena*, *lepään* ja *lepäävät* kun taas suoran astevaihtelun alaiset *levän* ja *leväpänd*, *arvon* ja *arprovat*). Jos siis opetuksessa ja opiskelussa käytetään perusmuotona

infinitiiviä, nämä verbityypit ovat käänteisen astevaihtelun alaisia. Verbien taivutus-tyypeissä ei kuitenkaan tarvitse olettaa mitään vokaalivartalomuodostusta merkit-tynä, infinitiivin muodosta (päätteestä ja sitä edeltävistä äänteistä) voi päätellä sanan taivutustyyppin. Siinä mielessä supistumaverbien tai *-e/-e-* verbien taivutus voisi siis olla vähemmän hankala kuin *-e* : *-ee-* tai *-as-* nominien taivutus.

Suomen astevaihtelutestin analyysi osoitti, että kyseisistä nomini- ja verbityy-peistä on hiukan vähemmän hankalaksi osoittautunut supistumaverbien taivutus. Voi olla, että hyvään menestykseen vaikuttivat supistumaverbien produktiivisuus ja frek-venssi. Supistumaverbejä muistuttavia muotoja esiintyi opiskelijoiden testivastauk-sissa myös verbin *arpoa* taivutuksessa (*arpoan, arvoan*).

6. Käänteinen astevaihtelu suomessa ja virossa

Jos verrataan suomen käänteisiä astevaihtelua viron käänteiseen astevaihteluun tai heikkenevään (*nõrgenev*) astevaihteluun, ilmenee vastaavia ongelmia, mutta myös eroja. EKG:ssa (152, 163–164) perustellaan käänteinen astevaihtelu vain nomineilla, se koskee esim. seuraavien taivutusmallien nomineja: *suhe* : *suhte*, *põõsas* : *põõsa*, *kallis* : *kalli*, *manner* : *mandri*. Verbien perusmuotona toimii yleisesti *ma-*infinitiivi, joka on aina vahva-asteinen. Taivutusmalleissa *hakkama* : *hakata* : *hakkan* ja *õppima* : *õppida* : *õpin* ovat kuitenkin *da-*infinitiivi ja preesensin indikatiivin perusmuo-doissa käytetty vartalo päinvastaisessa asteessa. Remeksen mukaan verbien perus-muodon kysymys on hankala siinä mielessä, että *ma-*infinitiivissä osa verbityypeistä käyttää vokaalivartaloa (*saama, tulema, ligema, hakkama*), osa konsonanttivartaloa (*saatma, kandma, laulma, seisma*). Yhteistä, kaikissa verbityypeissä vain vahvaa vo-kaalivartaloa käyttävää muotoa ei virossa ole. (Remes 1995, 29–30.) *da-*infinitiivi on eri verbityypeillä vahva (*õppida*) tai heikko (*hakata*). Kaikki indikatiivin preesensin muodot ja samalla siis myös yksikön kolmas persoona ovat päinvastaisessa asteessa kuin *da-*infinitiivi (*õpin, õpib; hakan, hakkab*).

Virossa on kuitenkin sellaisenaan hyvin erilainen taivutussysteemi. Myös edellä mainituista suomen ja viron muodoista voi huomata, että suomessa taivutusta voi jonkin verran kuvata prosessina, jossa on kuten *sade-* tai *levätä-*tapauksissa ensin muodostettava vokaalivartalo ja vartalon muodostamista voi seurata asteen vahvene-minen. Virossa taivutuksessa *hakata* : *hakkan* ja *õppida* : *õpin* ei ole vartalossa muuta eroa kuin asteen ero. Viron taivutuksen kuvaaminen prosessina ei tunnuta ainakaan nykykielten kannalta luontealta.

EKG:n mukaan (152, 163, 167) taivutusmuotojen aste perustuu astevaihtelumu-liin (*astmevaheldusmall*). Perusmuodon asteen määrittelemiseksi tarvitaan kuitenkin astevaihtelun suunnan käsite (*astmemuutuse suund*). Eriasteisten allomorfien käyt-töä määrää astevaihtelun malli, mutta perusmuodon aste on määriteltävä astevaihte-lun suunnan mukaan. Näin erottuvat toisistaan heikentyvän (*nõrgenev*) astevaihtelu-

säännöt, kun perusmuodon aste on vahva, ja vahvenevan (*tugevnev*) astevaihtelun säännöt, kun perusmuodon aste on heikko. (EKG 145, 152.) Astevaihtelumalli on käsitkseni mukaan EKG:ssa paradigmatidommainen ominaisuus. Ei liene aivan sel-vää, miksei perusmuodon aste voisi olla määritelty astevaihtelun mallin mukaan niin kuin kaikkien muiden muotojen asteet. Tätä näkökulmaa voisi tukea se, että viro-n taivutusta ei voi ennustaa nominatiivin tai infinitiivin pohjalta: joitakin taivutusmuo-toja (ainakin NOM sg, GEN ja PART) on pidettävä rinnakkaisina, monia muita muotoja voi muodostaa genetiivistä käsin. EKG:ssa (163, 167, 169–171) puhutaan perusmuo-doista (monikossa) ja analogisesti muodostetuista muodoista. Rinnakkaisina voisi siis pitää kaikkia perusmuotoja. Näin virossa astevaihtelun suunnan käsite olisi tar-peeton. Viron astevaihtelua ei voi kuvata prosessina vaan sen aiheuttamat allomorfit ovat samantasoisia. Termit heikentyvä ja vahveneva astevaihtelu kuitenkin viittaavat siihen prosessiin, jota astevaihtelu on historiallisesti tarkoittanut. Suoran ja kääntei-sen astevaihtelun käsitteen tarpeellisuus lienee siinä, että suoran ja käänteisen aste-vaihtelun toteutumatt/mahdolliset astevaihteluparit eivät ole ihan toisiaan vastaavia – joillekin suoran astevaihtelun pareille ei löydy käänteisessä astevaihtelussa vastinetta (EKG, 152–159). EKG:ssa (164) myös mainitaan, että **perinteisesti** erotetaan suora ja käänteinen astevaihtelu. Tämä kysymys voi liittyä enemmänkin näkemykseen koko taivutuksesta/taivutussysteemistä, jonka sisälle astevaihtelu välttämättä kuuluu, ja tämä ongelma vaatisi taivutussysteemin kuvausta laajemmassa kontekstissa.

Suomen astevaihtelua voi kuvata prosessina tai allomorfien kontrastina. Kään-teisen astevaihtelun käsitteen tarpeellisuus (molemmissa merkityksissä) lienee siinä, että suoran ja käänteisen astevaihtelun suhde taivutusprosessiin tai paikka taivutus-prosessissa on erilainen. Käänteinen astevaihtelu liittyy vokaalivartalon muodosta-miseen, ja sen aste, niin kuin Remes huomauttaa, ei enää muutu. Suoran astevaihte-lun alaisissa tapauksissa aste muuttuu, kun vokaalivartaloon liitetään taivutuspäät-teet. Karlssonin sanoin suoran ja käänteisen astevaihtelun oikeanpuoleinen konteksti on erilainen (1982a, 323–324). Se, ettei Karlsson tarvitse käänteisen astevaihtelun käsitettä verbien taivutuksessa, johtuu siitä, että hän kuvaa verbien taivutusta (jo vokaalivartalosta alkaen (esim. *arpo*-, *hyppää*-, *synkkene*-, *ajattele*-), jonka aste on samanlainen kuin 3. persoonaan aste (*arpoa*, *hyppää*, *synkkenee*, *ajattelee*).

Asteiden käyttö on virossa joko paradigmatidommainen ominaisuus, niin kuin verbit *hakata* ja *õppida* todistavat, tai se on kytköksissä suoraan tiettyyn kategori-aan. Paradigmaattinen näkemys näyttää virossa olevan tärkeämmässä asemassa kuin suomessa. Suomessa käänteinen astevaihtelu viittaa tiettyihin taivutustyyppeihin ja toisinpäin, mutta käänteisen astevaihtelun käsite on kiinni perusmuodon postuloimi-sesta.

7. Astevaihtelun toteutumistavat

Suomen ja viron astevaihtelun reaalistumisessa voi todeta ainakin seuraavat erot. Suomessa vaihtelevat klusiilit *k*, *p*, *t* ja marginaalisesti myös *b* ja *g*, esim. *digata* : *diggaan* (ISK 70–71). Vaihtelu esiintyy jälkitaivuisakin painosta riippumatta (esim. *mansikka* : *mansikan*, *aloittaa* : *aloitan*). Hakulisen mukaan astevaihtelun katsotaan laajentuneen myös jälkitaivuihin analogisesti (Hakulinen 2002, 63). Suomeen verratuna viron astevaihtelun esiintymismahdollisuudet ovat rajoitetummat siinä mielessä, että virossa astevaihtelu koskee vain painollisen tavun prosodiaa ja/tai painollisen ja sen jälkeisen tavun rajalla esiintyviä klusiileja tai *s*:ää. Painottomissa tavuissa ei ole astevaihtelua (vrt. esim. viron *vetikas* NOM : *vetika* GEN : *vetikat* PART ja suomen *vattukka* NOM : *vattukan* GEN : *vattukkaa* PART). Virossa paimo on omaperäisessä sanastossa ensimmäisellä tavulla. Vierasperäisissä sanoissa paimo saattaa olla muulla kuin ensimmäisellä tavulla. Näin astevaihtelun joutuvat esim. seuraavat vierasperäiset sanat: *elemeni* NOM : *elemendi* GEN : *elemeni* PART, *atribuut* NOM : *atribuudi* GEN : *atribuuti* PART, *gavotti* NOM : *gavotti* GEN : *gavotti* PART (ks. Erelt 2003, 19; sanojen taivutus haettu sanakirjasta Kokla ym. 1993). Joissakin tapauksissa myös sivupaino on morfologisesti (ja siis astevaihtelun kannalta) oleellinen. Hintin kirjoituksessa (1997a, 17) on tällaista sivupainoa kutsuttu leksikaalis-morfologisesti sidotuksi sivupainoksi, muut sivupainot täyttävät vain puheen rytmittämisen funktion. Niihin tapauksiin, joissa sivupaino on astevaihtelun kannalta oleellinen, kuuluvat sivupainoa kantavat johtimet, esim. *-ik*, *-lik*, *-mik*, *-nik*, *-kond*. Tapauksissa, joissa tämä johdin kantaa sivupainoa, sana osallistuu astevaihteluun, esim. *õnnelik* NOM : *õnnelika* GEN : *õnneliku* PART. Tapauksissa, joissa johdin ei ole sivupainollinen, sanan morfologinen käyttäytyminen on toinen, esim. *laulik* NOM : *lauliku* GEN : *laulikat* PART. Johdin *-kond* kantaa aina sivupainoa: *valdkond* NOM : *valdkonna* GEN : *valdkonda* PART. *-ik*-johdinten sivupainollisuus voi myös horjua. (EKG, 112–113.) Suomessa esiintyy tosin monitavuisissa sanoissa erikoinen (aste)vaihtelu tyyppiä *mansikka* : *mansikoiden* : *mansikoita*, *otsikko* : *otsikoinen*, jota säätelevät erilaiset säännöt kuten muita astevaihtelutapauksia. Tämäntyyppisistä sanoista voi esiintyä taivutusvariantteja (esim. *mansikoihin* ~ *mansikoihin*, *otsikoinen* ~ *otsikoinen*). (Karlsso 1982a, 335–336; ISK 73–74.)

Suomessa puhutaan kvantitatiivisesta astevaihtelusta, kun klusiilin pituus vaihtelee, kvantitatiivisesta astevaihtelusta, jos klusiilin laatu vaihtelee (se assimiloituu, vaihtuu toiseksi konsonantiksi tai katoaa). (Vrt. ISK 70–71, Karlsso 1982a, 324–325.) Kvantitatiivinen astevaihtelu on huomattavasti epäproduktiivisempi kuin kvantitatiivinen. Karlssonin mukaan kvantitatiivisen astevaihtelun alaiset sanat ovat nyky-suomessa leksikaalisesti merkittyjä (1982a, 330).

Virossa voi puhua kolmesta astevaihtelun alalajista sen mukaan, minkä tyyppisen vaihtelu on fonologisesti kyseessä. Kestovaihtelussa vaihtelu tapahtuu supra-segmentaalisella tasolla. Kestovaihtelussa vaihtelee painollisen tavun prosodia, nk.

kolmas kestoaste ja toinen kestoaste. Kolmas kestoaste on vahvan asteen toteutuma, toinen kestoaste on heikon asteen toteutuma. Segmentaalisesti näiden kahden vartalon variantin välillä ei ole eroa, esim. *mets* (III) NOM : *metsa* (II) GEN : *metsa* (III) PART. Muotojen erottamiseen voi käyttää akuutin merkkiä kolmannen kestoasteen osoittamiseksi: *ˈmets* NOM : *metsa* GEN : *ˈmetsa* PART. Tällainen prosodin oppositio on mahdollinen vain pitkissä tavuissa. Opposition foneettinen toteutuma riippuu tavun laadusta ja koostumuksesta (Hint 1997a, 25).

Pituusvaihtelusta (geminaattojen astevaihtelusta) puhutaan, jos painollisen tavun jälkeisen klusiilin tai *s*:n pituus vaihtelee, esim. *riiki* NOM : *riiki* PART, *poiss* NOM : *poisi* GEN : *poissi* PART. Vahva-asteinen variantti sisältää pitkän konsonantin, heikkoasteinen variantti sisältää lyhyen konsonantin. Vaihtelussa muuttuu myös painollisen tavun prosodia, pitkän konsonantin sisältävä variantti on samoin kolmannessa kestoasteessa, lyhyen konsonantin sisältävä variantti toisessa kestoasteessa. (EKG, 150–151.) Pituusvaihtelu (klusiilin tai *s*:n pituuden vaihto) on mahdollinen vain pitkän tavun jäljessä (Hint 1997a, 24).

Laatuvaihtelu on sellainen vaihtelu, jossa vahvan asteen lyhyt klusiili tai *s* on heikossa asteessa korvattu muulla konsonantilla (esim. *halb* NOM : *halva* GEN : *halba* PART), assimiloitu (esim. *hammas* NOM : *hamba* GEN : *hammast* PART) tai se katoaa (esim. *tuba* NOM : *toa* GEN : *tuba* PART, *õis* NOM : *õie* GEN) (EKG, 151).

Kesto- ja pituusvaihtelu ovat produktiivisia: on olemassa vain muutamia sellaisia sanoja, joiden fonologinen rakenne mahdollistaisi pituusvaihteluun osallistumisen mutta joissa vain kestoaihtelu toteutuu. Laatuvaihtelu on nykyvirossa epäproduktiivinen: kielessä on sanoja, jotka olisivat voineet olla laatuvaihtelevia, mutta nekin ovat kestoaihtelussa, esim. *mask* : *maski* vrt. *kask* : *kase*. (EKG, 151.) Hintin mukaan (1997a, 23) laatuvaihtelun alaiset tapaukset ovat leksikaalisesti merkittyjä. (Samaan tapaan Karlsson (1982a, 330) käsittelee merkittyinä kvantitatiivisen astevaihtelun alaisia tapauksia suomessa näiden epäproduktiivisuuden takia.) Hintin mukaan (1997a, 23) suomen ja viron laatuvaihtelun asema on kuitenkin erilainen: suomen laatuvaihtelua voi viroon verrattuna käsitellä säännöllisenä ja astevaihtelutomuutta poikkeuksena. Näyttää siltä, että vaikka sekä suomen kvantitatiivinen vaihtelu että viron laatuvaihtelu ovat epäproduktiivisia, epäproduktiivisuuden asteessa on tässä huomattava ero. Hintin mukaan laatuvaihtelu on virossa sanan idiosynkraattinen ominaisuus. Se ei ole siis sanan rakenteesta johtuva prosessi. Kielessä on huomattavissa laatuvaihtelun vähittäinen väistyminen. Laatuvaihteluvasta sanavarastosta osa arkaisoitua ja katoaa, osassa laatuvaihtelu väistyy – käyttöön jää vahva-asteinen (*higi* : *higi* : *higi*, *naba* : *naba* : *naba*) tai heikko-asteinen (*reo* : *reo*. *peo* : *peo*. *peo* : *peo*) vartalo. (Hint 1997a, 22–23.)

Ehalan mukaan (2001, 90) geminaattojen vaihtelussa (pituusvaihtelussa) on toisaalta yhteisiä piirteitä kestoaihtelun, toisaalta laatuvaihtelun kanssa, niin että sitä ei useinkaan eroteta omaksi alalajikseen. Pituusvaihtelussa vaihtelee painollisen tavun prosodia samaan tapaan kuin kestoaihtelussa, toisaalta siinä samoin

kuin laatuvahtelussa tapahtuu muutos segmentaalisisella tasolla. Perinteisesti viron astevahtelussa erotetaan laatuvahtelu ja kestovahtelu, pituusvahtelu on sijoitettu kestovahtelun piiriin tekemättä eroa sen ja kestovahtelun väliillä. (Hint 1997a, 24.) Näin on tehty esim. Hannu Remeksen *Viron kielilopissa*: Kvalitatiiviseen astevahteluun luetaan lyhyiden klusiilien assimilaatio, korvaaminen ja kato. Kvantitatiiviseen vaihteluun kuuluvat kaikki vaihtelut, joissa painollisen tavun prosodia muuttuu: kolmas kestoaste vaihtelee toisen kestoasteen kanssa. Kestovahtelu koskee Remeksen mukaan (1983, 47–50) geminaattakonsonantteja, konsonanttiyhymiä, pitkiä vokaaleja ja diftongeja. Tällaiseen käsittelyyn vaikuttaa olennaisesti viron fonologian ja prosodisen systeemin hahmottaminen (ks. Remes 1983, 34–45).

Viron fonologian käsitteleminen eroaa eri kirjoittajilla etenkin siinä, katsotaanko kolmannen ja toisen kestoasteen eron johtuvan segmentaalista (esim. Remes 1983) vai suprasegmentaalista foneemeista (esim. Hint 1997).

Toiseksi mainitussa käsityksessä on erilainen prosodinen kvantiteetti tai aksentti (tai II ja III kestoaste, voisi ehkä puhua myös tavun intonaatiosta) mahdollinen vain pitkillä painollisilla tavuilla. Lyhyt tavu voi olla vain painollinen tai painoton. Pitkien tavujen prosodian erolle on edellytyksenä paino. Nk. ensimmäinen kestoaste ei tarkoita muuta, kuin että sanan painollinen tavu on lyhyt. (Hint 1997a, 15, 17; Hint 1997c, 187.)

Siitä, että nk. kolmen kestoasteen käsitteeseen on yhdistetty kaksi asiaa, jotka tulisi pitää erillään, voi kertoa myös se, että I ja II kestoasteen opposition esimerkinä toimivat aina kaksi eri lekseemiä, esim. *vala* 'kaada'³ 2. pers. sg. imper. : *vaala* 'valas' GEN sg. *koli* 'kama, roju, romu, roska' NOM sg. : *kooli* 'koulu' GEN sg. *kuma* 'kuulto, kajastus, kajo' NOM sg. : *kumma* 'kumpi' GEN sg. Vain II ja III kestoasteen opposition esimerkinä voi olla saman sanan kaksi muotoa, esim. *vaala* GEN sg. : *vaala* PART sg, *kooli* GEN sg. : *kooli* PART sg, *lauku* GEN sg. : *lauku* PART sg. EKG:n mukaan (114) I ja II kestoasteen opposition tehtävä on ensimmäkin leksikaalisten yksikköjen erottaminen. EKG:ssa (113–114) kuitenkin myös mainitaan, että astevahtelussa on oppositiona III ja II kestoaste ja harvemmin myös III ja I kestoaste. Tällaisesta oppositionista (III ja I kestoaste) on esimerkinä vaihtelu *koht* (III) : *koha* (I) (EKG, 114). Tämä vaihtelu kuuluu laatuvahteluun, ja siinä muuttuu sanan segmentaalinen koostumus: *t* katoaa ja *t:n* kadon seurauksena on tavun lyheneminen. Jos otetaan avuksi Hintin käsitys viron kolmesta kestoasteesta, voidaan todeta, että oppositionissa *koht* PART : *koha* GEN ei ole tekemistä prosodian kanssa, vaan tavu on vain muodossa *koha* lyhentynt kadon jälkeen. Oppositio tässä (ja kaikissa laatuvahtelutapauksissa) perustuu vain segmentaaliseen eroon. (Vrt. Hint 1997a, 15, 22.)

Myös astevahtelun toteutumistavat ovat suomessa ja virossa erilaiset. Astevahtelun ala on laajentunut yhteen suuntaan virossa, jossa se on ylittänyt segmentaalisen tason ja alkanut toimia myös suprasegmentaalisisella tasolla. Sen sijaan jotkin

segmentaalisisella tasolla realisoituvat vaihtelut ovat alkaneet väistyä kielestä. Suomenkin astevahtelun ala on laajentunut siinä mielessä, että se koskee klusiileja jälkitaavussakin, ei vain painollisen tavun jälkeisessä asemassa. Suomen kvalitatiivisessa astevahtelussa taas voi osittain tapahtua samantapaista väistymistä kuin viron laatuvahtelussa.

8. Viron ortografia ja astevahtelu

Viron kielen oppikirjoissa esitetään astevahtelulliset parit niiden ortografisessa muodossa. Oppikirjassa *Estnisch Intensiv!* esim. seuraavasti: *pp* : *p – sepp* : *sepa*, *p* : *b – kaup* : *kauba*, *ss* : *s – poiss* : *poisi*, *ff* : *f – šeff* : *šefi*, *šš* : *š – tušš* : *tuši*, samassa oppikirjassa puhutaan myös ortografisesti näkymättömistä tapauksista, esim. *ll* : *ll – kell* : *kella*, *mm* : *mm – linn* : *linna*, *ss* : *ss – mets* : *metsa*, *aa* : *aa – saar* : *saare*, *au* : *au – laulu* : *lauku* (Lutkat-Löik–Hasselblatt 2005, 25–26, 29–31). Miten näitä esimerkkejä voi tulkita suhteessa yllä mainittuihin astevahtelun toteutumistapoihin? Viron ortografista voi mainita ainakin seuraavia astevahtelun kannalta olennaisia seikkoja.

On kolme klusiilien merkintätapaa: <kk>, <k>, <pp>, <g>, , <tt>, <tt>, <d>, jne., ja näin erotetaan lyhyt ja pitkä konsonantti. Klusiilien merkintätavat ovat tätä mutkikkaampia. (Ks. Tauli 1972, 17.)

Klusiilien grafeemien avulla merkitään segmentaalinen pituus sekä pitkän painollisen tavun kvantiteetti. Merkinnät <kk>, pp, tt> osoittavat aina tunnusmerkittömisen tavun kvantiteetin (raskaan aksenttiin, III kestoasteen). Koska ainoastaan siinä, missä on paino, voi olla aksentti (aksenttien tai prosodisen kvantiteetin oppositio on mahdollinen vain painollisessa tavussa), niin esim. sanoissa *barokk*, *jagott* on paino varmasti toisella tavulla. Jos tavu ei ole painollinen, siinä ei voi olla aksenttia (tavun kvantiteetin oppositiota), esim. sanoissa *siirup*, *vikat*, *kirik*, *pitiskop*, *kabinet*, *maastik*, joiden paino on ensimmäisellä tavulla. (Vrt. Tauli 1972, 17.)

Merkintäavoista <k, p, t> (esim. muodoissa *kapi*, *kaup*, *juttu*, *paat*, *luku*, *paik*) ei voi saada samaan tapaan helposti selville, kumpi aksentti tavussa on (mikä on tavun kvantiteetti). <k, p, t> lyhyen vokaalin jäljessä merkitsee tunnusmerkittömää kvantiteettiä. Lyhyen vokaalin jäljessä on selvästi erotettu tavun kvantiteetti/aksentti (*kappi*, *kapi*). Kun klusiili on pitkän vokaalimeksen jäljessä niin kuin sanoissa *kaup*, *paat*, *paik*, onko kirjoitustapa kaksiselitteinen, voisiko aksentti teoreettisesti samantyyppisessä tavussa olla kumpi tahansa? Tähän kysymykseen saattaa tuoda valoa konsonanttien distribuutio, tässä tapauksessa voi tarkastella ainoastaan klusiilien esiintymistä ensi ja toisen tavun rajalla/pääpainollisen tavun jäljessä.

EKG:n mukaan pitkien konsonantifoneemien esiintyminen pääpainollisen tavun pitkän vokaalimeksen jäljessä on kielelle ominaista vain raskasakselillisessä tavussa. Kevytakselillisessa tavussa esiintyvät pitkät klusiilit ja frikatiivit

pääpainollisen tavun jäljessä vain propreissa ja myöhäisissä lainoissa, esim. *Kaupo, temaatika*. (EKG, 106). Tällainen esiintymä – pitkä klusiili pitkän vokaalin tai diftongin jäljessä kevytaksentillisessa tavussa – esiintyy vierasperäisten nimien ohella kahdessa taivutusmuodossa: joidenkin nominien monikon genetiivissä (esim. *suurte, saarte*) ja yksitavuisen vokaalivartalon omaavien verbien monikon 2. persoonassa (esim. *joote, toote*). Molemmissa tapauksissa suffiksi on *-te*. (Erelt 2003, 12.) Näin kaksiselitteisyyden mahdollisuus ei ole suuri. Pitkän pääpainollisen tavun jäljessä kirjoitettu <k, p, t> tarkoittaa (paitsi yllä mainittuja poikkeuksia) samanaikaisesti klusiilien pituutta ja raskasta aksenttia (tunnuksmerkkillistä tavun kvantiteettia).

Merkintöjä <kk, pp, tt> voisi siis pitää suprasegmentaalisen foneemin (tavun kvantiteetin, raskaan aksentin) osoittimena. Tällä suprasegmentaalisella foneemilla on näin viron ortografiassa oma edustus, mutta vain klusiilien ollessa pääpainollisen tavun jäljessä.

Sen sijaan grafeemeja <k, p, t> voi pitää vain pitkien klusiilien grafeemeina, niin kuin osoittavat tapaukset *sirup, vikat, kirik, piiskop, kabinet, maastik*, joissa merkitään klusiilien pituutta. Aksentista (tavun kvantiteettista) ei voi olla kysymys, koska <k, p, t> eivät tässä ole painollisessa tavussa. Se, ettei kevyttä aksenttia kirjoituksessa erikseen merkitä, voi tukea käsitystä raskaan aksentin tunnuksmerkillisyydestä. Klusiilien merkitsemisen pääpainollisen tavun jäljessä voi siis yhteenvetona esitellä seuraavasti (ks. asetelma 4):

Asetelma 4. Viron klusiilien merkitseminen painollisen tavun jäljessä.

		Painollisessa tavussa					
		Lyhyen vokaalin jäljessä		Pitkän vokaalin/diftongin jäljessä			
Lyhyt klusiili		Pitkä klusiili		Lyhyt klusiili		Pitkä klusiili	
	tuba	<pp>	kapi		saabas	<p>	kaup
<d>	hädä	<t>	jutu	<d>	kaudu	<t>	paat
<g>	kogu	<k>	luku	<g>	riigi	<k>	lauk

Klusiilien kirjoittaminen konsonanttiyhymissä voi poiketa taulukossa esitetystä periaatteista. Lyhyet klusiilit konsonanttiyhymissä merkitään Taulun mukaan seuraavasti: soinnillisten konsonanttien kirjainten (<m, n, v, l, r, j>) vieressä <g, b, d>-llä, jos välittömästi ei seuraa eikä edellä ole soinnittoman konsonantin merkkiä: esim. *sõbrad, padjad, targad, piimgi, tulengi, soovgi, sõdungi*. Pitkät klusiilit merkitään sellaisessa tapauksessa <k, p, t>-llä, esim. *sõprade, patjade, tarkade*. Soinnittomien konsonanttien kirjainten (<p, t, k, š>) vieressä klusiilit merkitään <p, t, k>-lla (myös lyhyinä), esim. *topsid, matkad, meisad, kasti, tahte, kask, paksud*. (Taulu 1972, 18.)

EKG:n mukaan sanansäisissä konsonanttiyhymissä klusiilit kuitenkin esiintyvät sekä lyhyinä että pitkinä ainoastaan, jos näitä edeltää tai seuraa sonorantti, esim. *sõbrad* vs. *sõprade*. (EKG, 110.) Niissä tapauksissa, joissa klusiili seuraa soinnitonta

ainesta, esim. *kast, taht, kask*, ja joiden kirjoituksen tulkinta on astevaihtelun kannalta olennainen, ovat <ɬ> ja <k> lyhyen klusiilin merkintöjä. Astevaihtelussa siten klusiili katoaa, esim. sanassa *täht* : *tähe* : *tähie* samaan tapaan kuin sanassa *pood* : *poe* : *poodi*. Pitkä klusiili ei voi olla tällaisessa paikassa. (Ks. myös EKG 1995, 102.) /s/’n kirjoittamisessa pätevät erilaiset periaatteet: lyhyt /s/ kirjoitetaan <s> ja pitkä <ss>. Konsonanttiyhymissä kuten edellisessä ryhmässä yleisesti kirjoitetaan vain yksikertainen <s>. Tästä kuitenkin poikkeavat konsonanttijonot, joissa on sonorantti /l m n r/ + /s/. Näissä kirjoitetaan pitkä /s/ kahdella kirjaimella: *valss, valsside, simss, rennessanss, marss, marssides*, kun taas lyhyet yhdellä: *valsid, simsid, avansid, marsid*. (Taulu 1972, 17.) Näin on erotettu toisistaan myös muodot *valsi* : *valssi, värsi* : *värssi*, jotka kuuluvat astevaihteluun. Samoin jos /s/ tulee pitkän vokaalin jälkeen *poisi* : *poissi, kausi* : *kaussi*. Ortografian pohjalta ei voi saada ilmi esim. muodon *kassi* aksenttia: voi olla *kassi* GEN sg tai *kassi* PART sg, toisin kuin jos samassa paikassa esiintyy klusiili: *kapi* GEN sg : *kappi* PART sg. (EKG, 108.)

Konsonantit jakautuvat pituuden merkitsemisen mukaan kahteen ryhmään: /k p t f š/ ja /v j h m n l r s/. Ensimmäisen ryhmän konsonantit kirjoitetaan pitkinäkin yhdellä kirjaimella, kaksi peräkkäistä merkkiä voidaan tulkita raskaan aksentin/tunnuksmerkillisen tavun kvantiteetin merkinnäksi. Toisen ryhmän konsonanttien kirjoittamisessa vallitseva sama periaate kuin vokaalien kirjoittamisessa, pitkät amekset kahdella kirjaimella, lyhyet yhdellä. Ortografian mukaan samannäköisissä oppositioiden kuten *maja* : *majja* ja *kapi* : *kappi* on kyse hyvin vahvasta eroavuudesta, ensimmäisessä parissa on kyse /j:n/ pituudesta, toisessa parissa molemmat *pt* ovat pitkiä, ero on suprasegmentaalisella tasolla, tavun kvantiteetissa. Tämä on olennaista myös astevaihtelun laukaisevien oppositioiden kannalta: astevaihteluun segmentaalilaisella tasolla osallistuvat klusiilit ja s. Vaihtelu *kappi* : *kapi* ja *kassi* : *kassi* ovat esimerkkejä kestoastevaihtelusta, sen sijaan *kaup* : *kauba* ja *poiss* : *poisi* esimerkkejä pituusvaihtelusta.

Suprasegmentaalisen aksentin mahdollisuus näkyä ortografiasta rajoittuu vain tapauksiin, joissa pääpainollisen tavun lyhyen vokaalin jäljessä on klusiili (*kapi* : *kappi*) ja niissä harvoissa tapauksissa, joissa esiintyy kirjoituksessa <f, š> tai <ff, šš>, esim. *dušš* : *duši, šeff* : *šefi*. Se ei voi tulla ilmi muissa tapauksissa, esimerkiksi jos pääpainollisen tavun jäljessä on sonorantti, esim. *kammi* : *kammi*, tai heterogeeninen konsonanttijono, esim. *maski* : *maski, õrna* : *õrna, järve* : *järve*. Tavun kvantiteetti ei näy kaikissa tapauksissa, joissa paimollisen tavun pituus on vokaalien aiheuttama, esim. *vaala* : *vaala, laulu* : *laulu, toon* : *tooni*. Joissakin tapauksissa kaksitulkintaisuuden sulkee pois fonotaksi: omaperäisissä sanoissa *kaup, paat, paik* tavun kvantiteetin on oltava tunnusmerkkinen, samoin esim. sanoissa *karva, majja, kehha*.

Ortografialla voi olla myös vaikutusta tavun rakenteen tajuamiseen. Näin on niiden konsonanttien kirjoittamisessa, jotka kirjoitetaan yhdellä kirjaimella pitkinä. Esimerkiksi sanojen *kapi, luku, juttu*, mutta myös sanojen *šefi, tuši* ensimmäinen

voi vaikuttaa myös piteusvaihtelun soveltamiseen. Saattaa olla hankalaa oppia, että taivutuksessa *kass* : *kassi* kirjoituksessa ei tapahdu mitään, mutta taivutuksessa *poiss* : *poisi* on kirjoituksessa eroa.

s:n merkintätavat poikkeavat klusiilien merkintäavoista. *s:n* kohdalla kesto- vaihtelu ja piteusvaihtelu ilmenevät ortografiasa eri tavalla kuin klusiilien kesto- vaihtelu ja piteusvaihtelu: *sepp* : *sepa*, *kaup* : *kauba* vs. *kass* : *kassi*, *kauss* : *kausi*. Juuri *s:n* kohdalla kesto- vaihtelun ja piteusvaihtelun erottaminen toisistaan olisi tarpeellista. Muuten on hankalaa selittää, miksi toisessa sanassa (toisessa asemassa) *s* vaihtelee (ortografisesti tai fonologisesti) ja toisessa ei. Klusiilien kohdalla tämä ei opiskeluprosessissa välttämättä häiritse sen takia, että klusiilien kohdalla myös kesto- vaihtelun alaiset tapaukset erotetaan ortografisesti.

Suomen ortografia ei voi aiheuttaa kielen opiskelijalle suuria ongelmia aste- vaihtelun valinnassa. Poikkeus tästä voisi olla aste- vaihteluparin /ŋk/ : /ŋp/ kirjoittami- nen <nk> : <ng>. Suomen aste- vaihtelutestin aineistossa esiintyi vastaus *solki* : *solgin*, johon ehkä kannattaa kiinnittää huomiota. Sen muodostanut informantti ilmeisesti joko tulkitsee *g:n* itsenäiseksi grafeemiksi (ehkä foneemiksi) ja *k:n* pariksi tai sotki *nk-* ja *lk-* yhdistelmän. Kaksi kertaa esiintyi myös genetiivi *pojjan*, jonka virheellisyys- den voi mielestäni myös lukea oikeinkirjoituksen aiheuttamaksi.

10. Lopuksi

Viron aste- vaihtelun käsitteeseen on yhdistetty ilmiöitä, joiden produktiivisuus ja reaalistuminen ovat niin erilaisia, että tämä saattaa aiheuttaa vaikeuksia. Laatu- vaihtelu on jopa kielestä väistyvä, mutta suomenkielisen oppijan kannalta juuri siinä on eniten vastaavuuksia suomen aste- vaihtelun kanssa. Nämä vastaavuudet voivat olla avuksi, mutta voivat myös häiritä siinä mielessä, että nykyviron aste- vaihtelun keskus on muualla, piteus- ja kesto- vaihtelussa. Suomessa ovat jotkin aste- vaihtelun alajit muita produktiivisempia, ja osittain voi suomeksi nähdä samantyyppistä kehitys- tä kuin virossa. Kielen opiskelussa saattavat mielestäni produktiivisuuden lisäksi olla tärkeitä myös ilmiön frekvenssi ja sen alaisten sanojen frekvenssi. Voi olla, että mikä on perustelua esittää teoreettisessa kirjoituksessa, ei olisi relevanttia opiske- luun tar- koitettua kirjoituksissa. Aste- vaihtelun ulkopuolisia ja yleisiä sanoja on suomes- sa- kin, mutta ne ovat usein kuitenkin jossain mielessä spesifisiä (nimet, slangisanat, deskriptiivisanat). ISK:n (74) aste- vaihtelun ulkopuolisten sanojen luettelosta voisivat tulla kyseeseen suomea opiskeltaessa jo aika varhain ainakin *auto*, *eka*, *mopo*, *muki*, *toka*. Mutta kuinka usein näihin törmää samassa opiskeluvaiheessa kuin sanoihin *aika*, *kattu*, *poika*, *tapa*? Opetukseen tarkoitettua kirjallisuudessa ei siis voi kvalita- tiivisen aste- vaihtelun alaisia sanoja pitää merkittynä. Sen takia myös testin analyysis- sa on hyvinä, ymmärrettävinä (tyypillisempinä) pidetty vastauksia, joihin kvalitaati- vista aste- vaihtelua on sovellettu (esim. *mopo* : *movon*) verrattuna niihin vastauksiin,

joissa kvalitaatiivinen aste- vaihtelu on jätetty soveltamatta, esim. *harkinta* : *harkin- tan*. Se, että saman käsitteen (aste- vaihtelun) alle kuuluvat toteutumistavat ovat sekä suomessa että virossa eri määrin produktiivisia, on mielestäni kielen opiskelun kann- alta tärkeää ja huomiota ansaitsevaa.

Suomen ja viron aste- vaihtelua on välttämätöntä käsitellä suhteessa kielen tai- vutussysteemiin, tämä ilmenee varsinkin käänteisen aste- vaihtelun kohdalla. Riippuu taivutussysteemin yleisestä hahmotuksesta (perusmuotojen postuloimisesta, para- digmaattisesta tai prosessuaalisesta näkökulmasta), mitä käänteisellä aste- vaihtelulla ymmärretään. Lisäksi viron aste- vaihtelua ei ole mahdollista käsitellä ottamatta kantaa viron sanatasoisen prosodian hahmotuksiin ja näistä johtuviin morfologian käsityk- siin. Nämä ongelmat heijastuvat jollakin tavalla myös kielen opiskeluprosessissa ja kielen opiskelun vieraana kielenä tarkoitettua kirjallisuudessa.

LÄHTEET

- EHALA, MARTIN 2001: *Eesti keele struktuur*. Kümmees, Tallinn.
 EKG = EREL, MATI – KASIK, REET – METSLANG, HELLE – RAJANDI, HENNO – ROSS, KRISTINA – SAARI, HENN – TÄEL, KAJA – VARE, SILVI 1995: *Eesti keele grammatika I*. Eesti Teaduste Akadeemia – Eesti Keele Instituut, Tallinn.
 EREL, MATI (ed.) 2003: *Estonian Language*. Estonian Academy Publishers, Tallinn.
 HEBEDOVÁ, PETRA 2008: *Suomen aste- vaihtelu ja viron aste- vaihdelduse. Vierama kieltenä opiskelun näkö- kulma*. Pro gradu -tutkielma, Turun yliopisto, suomen kieli.
 HINT, MATI 1997a: *Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tipoloogilised probleemid*. *Sisseit- hatus*. Eesti keele sihtasutus, Tallinn – Helsinki.
 ——— 1997b: *Typological Characteristics of Gradation in Estonian. Eesti keele astmevahelduse ja prosoodiasüsteemi tipoloogilised probleemid*. Eesti keele sihtasutus, Tallinn – Helsinki.
 ——— 1997c: *Viron prosodisen systeemin perusluonteesta. Eesti keele astmevahelduse ja prosoodi- asüsteemi tipoloogilised probleemid*. Eesti keele sihtasutus, Tallinn – Helsinki.
 ISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VIESA – HEINONEN, TARJA
 KARLSSON, FRED 1982a: *Suomen kielen äänne- ja muotostruktuuri*. SKST 950, SKS, Helsinki.
 ——— 1982b: *Suomen peruskirjoitus*. SKS, Peksämäki.
 KOKLA, PAUL – LAANPERE, HELGA – MÄGER, MART – PIKAMÄE, ARNO 1993: *Virolais-suomalainen sanakirja – Eesti-soome sõnaraamat*. Toinen, uudistettu painos, Valgus, Tallinn.
 LUTKAT-LOIK, FLORENCE-SILVIA – HASSLEBLATT, CORNELIUS 2005: *Estmisch Intensiv! : das Lehrbuch der estnischen Sprache*. Bibliotheca Baltica.
 MARTIN, MAISA 1995: *The Map and the Rope. Finnish Nominal Inflection as a Learning Target*. Univer- sity of Jyväskylä, Jyväskylä.
 REMES, HANNU 1983: *Viron kieltoppi*. WSOY, Porvoo – Helsinki – Juva.
 ——— 1995: *Suomen ja viron vertailtavaa taivutusologiaa*. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja N:o 2, Oulu.
 TAULI, VALTER 1972: *Eesti grammatika I*. Instituutionen för finsk-ugriska språk, Uppsala.
 WHITE, LEILA 2001: *Suomen kieltoppia ulkomaalaisille*. Neljäs, uudistettu painos. Finn Lectura, Hel- sinki.